

MISAO I DJELO IVANA STOJKOVIĆA i predstavljanje djela *TRACTATUS DE ECCLESIA*

Znanstveni simpozij u organizaciji Hrvatske dominikanske provincije, Kršćanska sadašnjost Zagreb, Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu, Institut za crkvenu povijest. Održan u Dubrovniku 26, 27. i 28. svibnja 1983.

Ovo je bio prvi skup te vrste u nas i trebao je rasvijetliti i pokazati značenje djela i rada tog znamenitog teologa i humaniste XV stoljeća. Na žalost, o Ivanu Stojkoviću se relativno malo zna i malo se pisalo iako je bio doista znamenita ličnost svog doba i, po mišljenju mnogih, najveći hrvatski teolog. S obzirom da je povijesno, kulturno-političko i teološko značenje Ivana Stojkovića neosporno značajno, bilo je neophodno dati mu odgovarajuće mjesto u Hrvatskoj i posredno, u evropskoj i svjetskoj kulturi.

Na simpoziju je prvo dat povijesno-kulturni prikaz sredine iz koje je potekao Ivan Stojković, i to u radovima T. Raukara, M. Foretića i J. Lučića. Zatim je svestrano osvijetljen i prikazan njegov život i rad kao sudionika koncila u Baselu, Paviji i Sieni, njegova putovanja u Carigrad u cilju izmirenja Istočne i Zapadne crkve, njegove rasprave s husitima i uopće njegova velika aktivnost u tada vrlo burnim zbivanjima unutar katoličke crkve. Treba odmah naglasiti da je doktorirao na Sorbonni i bio član profesorskog kolegija Sorbonne, što je bila velika čast i visok položaj u tadašnjoj Evropi, u skladu s upravo nevjerojatnim utjecajem Sorbonne, tj. profesora pariškog sveučilišta u općim kulturnim i socijalnim prilikama.

Kad je Ivan Stojković točno rođen, ne može se utvrditi. Ipak svi autori se slažu da je to moralo biti između 1390. i 1395. godine. Bio je općenito poznat pod imenom Ivan Dubrovčanin (Ragusinus), a Česi su ga u Baselu rado nazivali Slavus de Karvattia. Stupio je u Dubrovniku u dominikanski red, a Dubrovačka Republika ga je, kao posebno nadarenog, financijski potpomagala u njegovu daljnjem školovanju. (O tome postoji dokument u Državnom arhivu Dubrovnika). Već godine 1417. upućen je od generala dominikanskog reda u Pariz da tamo tumači sentencije, a to je posebno važno, kad se zna da je od vremena Alberta Velikog i Tome Akvinskog ulazak u profesorski zbor pariškog sveučilišta značio vrhunsko priznanje i kvalifikaciju za učitelja teologije u čitavom kršćanskom svijetu. Ivan Stojković, je doktorirao 1420. g. u Parizu, međutim on nije ostao jedan među mnogima, nego je bio osobito zapažen, o čemu nedvojbeno svjedoči pismo profesorskog kolegija i rektora Sveučilišta upućeno Dubrovačkoj Republici. Veliki broj Stojkovićevih govora iz tog razdoblja dokazuje da on među profesorima ima istaknuto mjesto, a u svojim izlaganjima

ma snažno je naglašavao nužnost reforme i u crkvi. Jedan od najvećih dokaza Stojkovićeve ugleda u Parizu je činjenica da je izabran za predstavnika pariškog sveučilišta na budućem crkvenom saboru koji treba biti sazvan 1423. g. Stojković je stigao u Rim 1422. g., i to se može smatrati početkom njegove koncilске djelatnosti u pravom smislu. Zagovarajući pred papom sazivanje koncila, Stojković, govoreći o herezama i raskolima, podsjeća da zlo uvijek počinje na malom području i zatim se snažno širi ako se ne poduzmu odmah djelotvorne protumjere, i za primjer uzima bosanske bogumile koji su nastali od male iskre maniheizma, nastale u davna vremena u Aleksandriji. Stojković je na koncilima u Paviji i kasnije Sieni, vodeći zagovornik nužnosti prevladavanja postojećeg previranja u kršćanskom svijetu, tj. Evropi i samoj crkvi. Dakako, dvije glavne opasnosti su husitski pokret u češkoj i zapadni raskol, koji je snažno uzdrmao tadašnju kršćansku Evropu. Temeljna i stalna odrednica Stojkovićeve djelovanja jest ta da nema prave crkve bez Petrovog primata, ali sabor je crkva okupljena na jednom mjestu i papa nije iznad nje, papa nije njen gospodar, već joj on služi. I zato, po njegovom mišljenju, osobito u kriznim vremenima, a to je bilo njegovo, jedino opći sabor može imati dovoljno snage da vrati i sačuva jedinstvo kršćanskog svijeta, a time i mir i budućnost crkve. Nakon sabora u Sieni general dominikanskog reda imenuje Stojkovića generalnim prokuratorom kome je dužnost da održava vezu između Reda i Svete Stolice. Nakon toga odmah počinje rad na sazivanju novog koncila, koji se treba održati u Baselu 1431. godine. Tako Stojković 1431. g. otvara taj značajni koncil u Baselu, koji se bavi s tri temeljna pitanja:

1. Pitanje odnosa između pape i koncila, to je kontroverza između papizma i koncilijarizma;
2. Teološke rasprave s husitskim pokretom;
3. Pitanje jedinstva s istočnom crkvom.

U svim pitanjima Stojković igra odlučujuću ulogu.

(Biografija I. Stojkovića obrađena je u referatu I. Tomlje-novića.)

Ad. 1. Pitanje papizma ili koncilijarizma bilo je jedno od odlučujućih i temeljnih pitanja tog vremena. U tim raspravama Stojković igra vrlo značajnu ulogu. Njegovo glavno djelo *Tractatus de ecclesia*, koje je na žalost tek sada prvi put objavljeno (Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1983), posvećeno je u osnovi tom pitanju. To djelo je po sudu stručnjaka prvi dogmatski traktat o crkvi u povijesti teologije. Stojković je radikalni pobornik koncilijarizma, a njegovo djelo *Tractatus de ecclesia* svrstava ga u red tako značajnih teologa kao što su Gerson, Nikola Kuzanski, Tor Kuemada. Da u općoj svijesti nije

tako poznat i priznat, posljedica je nesretne okolnosti da je njegovo djelo ostalo do danas neobjavljeno. Intencija njegovih reformističkih stajališta bila je valjano zastupanje vjernika i vjerskih zajednica u koncilu, i to na principu jednodušnosti u prihvaćanju dogovora, a taj dogovor je obvezatan tada za sve vjernike, pa tako i za papu. (O tim pitanjima govorili su u svojim referatima Yves Congar, W. Krämer i A. Starić.)

Ad. 2. Ivan Stojković imao je odlučujuću ulogu u raspravi s Česima, tj. husitima. On je na baselskom koncilu, u veljači 1433. g., u okviru sistematskog tumačenja katoličkog stajališta osam dana odgovarao češkim teolozima. Tu se radilo o jednom eminentno teologijskom pitanju, tj. o de communionis sub utraque speciei ili pričešć pod obje prilike. (Stojkovićevu ulogu u tom sporu obradio je A. Molnar, a izvanredni prikaz teologijske relevancije Stojkovićevih teza dao je T. šagi-Bunić.)

Ad. 3. Stojković isto tako ima odlučujuću ulogu u pokušajima pomirenja Istočne i Zapadne crkve. On odlazi u ime koncila u Carigrad, gdje uspostavlja prisne odnose s carom i patrijarhom. To se objašnjava slavenskom linijom, naime car je bio bugarskog porijekla pa su on i Stojković govorili »istim jezikom«. Stojković, koji se po propasti pregovora osjećao osobno prevaren, bio je, dakako, samo žrtva kako podijeljenosti Zapadne crkve, tako i ipak previše proturječnih interesa Istočne i Zapadne crkve. Interesantno je da je Stojković posebno želio u taj sporazum o jedinstvu uključiti ne samo Carigrad nego i slavenske zemlje, koje nisu bile u jedinstvu s Rimom, prvenstveno Bosnu i srpsku crkvu.

Naš najbolji poznavalac djela I. Stojkovića, B. Duda, dao je prikaz biblijske hermeneutike I. Stojkovića na primjeru njegova djela *Oratio de communi sub utraque speciei*. Stojković je tu istaknuo 16 regula u tumačenju Svetog pisma, i to je u njegovo vrijeme bilo ocijenjeno kao značajan teologijski doprinos. Međutim, svakako najveće značenje 16 regula sastoji se u tome da one anticipiraju kontroverzu crkva — Sveto pismo, koja će se rasplamsati u vrijeme protestantizma, za čitavo jedno stoljeće kasnije.

Iako je I. Stojković svojim pisanim djelima i nastupima na crkvenim sinodima i posebice svojim zalaganjem za izmirenje Istočne i Zapadne crkve bio za svoga života vrlo priznata osoba, u nas se o njemu vrlo malo pisalo. Dakako, izuzetak je disertacija B. Duda objavljena na latinskom.

Rad B. Duda podijeljen je u dva djela. Prvi dio obrađuje Stojkovićev život, zatim njegovu spisateljsku djelatnost i povijesne okolnosti koje su uvjetovale njegovo bavljenje ekleziološkim pitanjima. Drugi dio se bavi spoznajno-teorijskim mogućnostima crkve; prvenstveno Stojkovićevim pojmom crkve

kao takve. Međutim, težište cijelog rada usmjereno je ka istraživanju Stojkovićeve učenja o crkvi, i to u svjetlu njegove polemike s husitima i pri tome se zapravo radilo o različitom poimanju prirode crkve.

Prvi Hrvat koji je pisao o I. Stojkoviću bio je Lovro Kukuljica, koji je dao prilično točne biografsko-bibliografske podatke. Dakako, i niz drugih povjesničara spominje Stojkovića, primjerice S. Crijević, S. Dolci-Slade, F. Rački, K. Krstić, M. Franičević, S. Krasić, š. Jurić, I. Golub itd. Međutim, sve su to vrlo kratke bilješke s osnovnim podacima iz života i djela.

Po sudu stručnjaka, I. Stojković je vjerojatno najveći hrvatski teolog srednjeg vijeka ili dapače uopće (S. Krasić). Bio je priznati učenjak svog doba, doživio je najveće počasti, član je profesorskog zbora Sorbonne. Može ga se označiti kao humanistu u širokom smislu te riječi, jer on je bio jedan od prvih i, po tome čuven, koji se u svojim studijima obratio klasičnim grčkim izvorima. Za to je najbolje svjedočanstvo njegova biblioteka, koju je oporučno ostavio dominikanskom samostanu u Lausannei, a koja je u njegovo doba izazivala divljenje svojim bogatstvom, i to prvenstveno grčkih tekstova.

GORAN GRETIĆ

Wolfgang Wieland: *PLATON UND DIE FORMEN DES WISSENS*, Göttingen 1982. (336 str.)

Knjiga W. Wielanda o Platonu svakako zaslužuje posebnu pažnju, jer radi se o radu jednog od vrlo uglednih i cijenjenih istraživača grčke filozofije.

Autor, kao prvo, ističe činjenicu da su Platonova djela data u formi dijaloga, to je za njega općenito jedna od temeljnih činjenica u bavljenju Platonovom filozofijom. Zatim odmah postavlja jednu od odlučujućih teza za svoju interpretaciju, naime da Platon ni na jednom mjestu ne iznosi u vlastito ime u sistematskom kontekstu neke filozofijske teorije. Gledajući prvenstveno tako na sustav Platonovih djela, autor ih tumači istraživanjem koncepcijâ znanja koje su određujuće za Platonovo filozofiranje. Polazište čini interpretacija Platonove kritike onog pisanog, tj. napisanog i zatim autor u prikazu literarne forme Platonovih djela pokazuje značenje onih formi znanja kod Platona čiji se sadržaji ne mogu prikazati u liku re-